

«Punase Tähe» lugejatega kohtub EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi direktori asetäitja RICHARD MAJAK

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 54. aastapäeva eel sai toimetuse küsimusi ajaloo valdast. Tunti huvi selle vastu, kuidas kulges Oktoobrirevolutsioon Rakveres, kes olid neil päevil silmapaistvamad revolutsioonäärid. Paljugi muud taheti veel teada.

Toimetuse pöördus nende küsimustele vastuse saamiseks revolutsioonisündmustest osavõtnud Virumaa mehe. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi direktori praeguse asetäitja Richard Majaku poole. Ta oli sellega lahkest nõus. Allpool avaldamegi lühidalt tema vastused.

KUS JÕUDIS TEIENI TEADE SUUREST SOTSIALISTLIKUST OKTOOBRIREVOLUTSIOO- NIST?

Ma olin siis sõjaväes. Kui meie polk laiali jooksis, tulin Jõhvi ja hakkasin kooliõpetajaks. Jõhvis ähvardas mind arreteerimisoht. Läksin Tallinna, kust mind saadeti Eesti Asutava Kogu instruktorite kursustele. Seal käisid enamlastest juhtide kõrval oma programme tutvustamas ka kodanlike parteide esindajad, Kõnelesid K. Päts, J. Vilms ja teised. Sageli tuli neid sõna otseses mõttes välja vilistada.

TEIE KOKKUPUUTED RAKVEREGA?

Mina Rakvere mees otseselt ei ole. Tõsi, olen sündinud Jõhvis ning Virumaaga läbi ja lõhki kokku kasvanud. Kohtla-Järve 25. aastapäeval võeti mind linna aukodanikuks nr. 1. See on mulle suur tunnustus. Esimene kohutumine Rakverega oli 1915.—1916. aastal. Tahtsin hakata koolmeistriks. Seisin valiku ees, kas minna Rakvere Opetajate Seminari või kaheaastastele pedagoogilistele kursustele Rakvere linnakooli juures. Viimased olid küll raskemad, ent otsustasin nende kasuks. Ja 1915. aastal saigi minust nende kursuste kuulaja.

1917. aastal kutsuti mind sõjaväkke, kus määrati Rakvere krei-

si sõjaväeülema kantseleisse kirjutajaõpilaseks. Kätsin koosolekutel. Seal kohtusin Leopold Linderi, Gustav Riismanni ja Anna Leetsmanniga. Aprillis oli minust kujunenud juba veendunud enamlane. Septembris astusin A. Leetsmangi soovitusel enamlaste parteisse. Partei oli siis legalne. Sõjaväe kantseleis, kus ma teenisin, tuli alata palju vaidluste kaasteenijatega. Enamlike veendumuste pärast saadeti mind septembri lõpul Narva 285. tagavarapolku. Ja sellega minu esimene olemine Rakveres esialgu katkes.

Detsembris, kui võim läks nõukogude kätte ja valiti juba tööraha nõukogu maakonna täitevkomitee, kutsuti mind välja. Leetsmann, Linder ja Kipper ütlesid, et pean minema Jõhvi jaoskonna miilitsakomissariks ja ühtlasi Punakaardi organisatoriks. Nii tuli paari kuu jooksul ajada ka Rakveres ametiasju.

Saksa vägede sissetulekul lõime lahinguid ja taganesime koos punakoartlastega läbi Narva Jamburgi. Jamburgis võtsin osa Tartu kommunistliku polgu formeerimisest. Polk käis juulis eseeride mässu maha surumas. Pärast seda tuli sõidida Põhjarindel. Novembrikuude eel komandeeriti mind Peterburi ja sealt Eestisse püüdnud põrandaalusele tööle. Tulin Tallinna, kust sain ülesande minna Virumaale, nimelt Rakverre.

(Järg 2. lk.)

... RICHARD MAJAK

(Algus 1. lk.)

Seal pidin looma sidemed eeskätt Aseri, Kunda ja Jõhviga.

Hakkasingi siis Rakveres tegutsema. Kokkusaamine oli määratud Gustav Riismani juures. Mulle oli saadetud appi veel üks Tallinna kommunist. Tema läks Aserisse ja Kundasse, Mina aga otsustasin sõita Jõhvi. Kiire oli. Oösel läks rong. Mõtlesin, et olen päeval Jõhvis ja järgmisel öösel tulen tagasi. Rong aga hilineb ja ma jõudsin Jõhvi alles valges. Seal mind arreteeriti. Algul olin Jõhvi arestimajas, sealt viidi Rakvere vangimajja, kuhu toodi ka Leopold Linder. Kui rinne lähenes, viidi meid Tallinna.

Rakvere asjaajamiste ja kohalike inimestega on mul tulnud hiljem vähe tegemist teha.

Autoripoolselt olgu öeldud, et Richard Majak on viimastel aastatel käinud Rakveres ja andnud koduloomuseumile materjale Oktoobrirevolutsiooni päevadest meie kodulinnas.

ISELOOMUSTAGE MEELE

OLUSID RAKVERES 1917. a.

Rakvere oli väikekodanlik linn. Seal suuri tööstuskollektiive ei

olnud ja seetõttu oli enamlaste mõju pärast Veebruarirevolutsiooni väike. Ka parteiorganisatsiooni loomine märtsi-aprilliliseks ei toonud järsku pööret. Kuid Viru maakonnas olid Aseri ja Kunda tsemenditehas, kus 1917. aasta märtsis loodi oma parteiorganisatsioonid.

Rakvere inimeste meeleolule avaldas suurt mõju esimene eesti polk, kes asus linnas. Too toodi sinna kevadel. Polk oli enamlaste vastu väga teravalt meelestatud. Tsaariaegne ohvitser, poikovník Aleksander Tõnisson oli enamlaste äge vastane. Polgu staabi koosseis, ohvitserkond ja soldatidki olid meelestatud marurahvuslikult. Kes astusid koosolekutel enamlaste kaitseks välja neid ähvardati seina äärde panemisega.

Aseris ja Kundas oli aga enamik elanikest enamlaste mõju all. Parteiorganisatsioonid kasvasid kiiresti.

Väikekodanlikust mõjujõust Rakveres annab tunnistust seegi, et Oktoobrirevolutsiooni käigus kulges võimu võtmine teistes linnades hoopis kiiremini, ent Viru maal venis see detsembri alguseni. Rakveres asus siis juba neljas eesti polk, ent selle koosseis ei

olnud enam enamlaste nii äge vastane. Teiseks — too polk oli siis paigutatud juba maale laiali. Nimelt varustas riik polku viletsalt, ja mõisnikud ning hallparunid pidasid teda ülal.

Rakverele avaldasid ikkagi suurt mõju Aseri ja Kunda tehased töölised. Nad tulid appi, ajasid kodanliku maakonnaavalitsuse laiali ja kehtestasid nõukogude võimu.

Maal, mõisatööliste seas, oli enamlaste mõju väga tugev. Kui Rakveres läks võim üle nõukogudele, algas maal kiiresti mõisate ülevõtmine. Kuid Püssi mõisas tapsid valged mõisa ülevõtmisel kolm Tallinna punakaartlast.

KEDA RAKVERES (VIRU-MAAL) TEGUTSENUD REVOLUTSIONIVÕITLJAJAIST PEATE KÕIGE SILMAPAISTVAMAIS?

Kes siis olid oktoobripäevil kõige silmapaistvamad? Neid oli kaks. Esiteks Anna Leetsmann, kes rajas Aseri parteiorganisatsiooni. Olgu öeldud, et tema oli ainuke naine ja enamlane, kes valiti 1917. aastal maapäeva saadikuks. Ta tegutses selles kodanlikus kogus väga aktiivselt bolševike partei huvides: esitas järelepärimisi, esines seal kõnedega enamlaste seisukohast. Ta oli üks

eredamaid naiskommuniste kogu Eestis. Ta võitles väga võimsalt saksa okupantide vastu ja oli hiljem juhtival tööil Nõukogude Liidus.

Teine oli Aseri vabriku tööline Leopold Linder, väga tore inimene. Ta oli minust paar aastat vanem. Linder oli Aseri meeste hulgas väga autoriteetne. Juba enne revolutsiooni lahendas ta töölise ja administratsiooni vahelisi konflikte. Pärast Oktoobrirevolutsiooni määrati ta Virumaa TSN administratiivosakonna juhatajaks. Tema allusid maakonnas miilitsa korraldamine, Punakaardiga seotud asjad jpm.

Lillakaid oli kaks venda. Väga tubli mees oli Aseri vabriku tööline Aleksander Lillakas. Tema oli Aseri parteiorganisatsiooni üks asutajaid, käis 1917. aasta aprillis Tallinnas parteikonverentsil ja esines seal. Oli veel August Lillakas, eelmise vend. Temaga tutvusin Rakveres 1915. aasta sügisel. August Lillakas lõpetas enne tähtaega õpetajate seminari. Ta saadeti sõjakooli. Eestisse naasis ta sakslaste sissetuleku ajal. Sinna arreteeriti ja saadeti 1918. aasta aprillis Nõukogude Venemaale. Ta tuli oma venna juurde Jamburgi. Tegid Augustile ettepaneku astuda meie väkke. Ta nõustus. Esialgu oli instruktor, edasi sai temast komandör. Hiljem sõdis-

me koos, kuuludes Tartu polkkoosseisu, mille komandöriks pärast määrati. August Lillakas oli väga hinnatud sõjamees, sõdis Põhja-, Lääne- ja Lõunarindel. Mehed pidasid temast hästi lugu. Hiljem, pärast Kodusõda, puutusime Augustiga veel kokku.

Rakvere mehe Gustav Riismaniga istusime vanglas. Ka tema arreteeriti 1918. aastal. Ta oli algul koos minuga vangis Rakveres, siis aga viidi meid Tallinna. 1919. aastal ta vabastati. Minu juures leiti kompromiteerivad dokumendid, mille eest mind kümneks aastaks sunniti tööle mõisteti. Surmanuhtlust ei olnud õigust määrata, sest ma ei olnud tolleaegsete seaduste järgi veel täisealine.

KELLEGA VÄLJAPAISTVATEST REVOLUTSIONAARIDEST, JUHTIVAIST PARTEIJA NÕUKOGUDE TÖÖTAJAIST OLETE ISIKLIKULT KOKKU PUUTUNUD?

Mul on olnud kokkupuuteid paljudega ja mitmesuguseid. Otsestest tööalaseid kontakte on olnud F. Dzeržinskiga. Temaga ja tema lähemate kaastöötajatega töötasin ühes asutuses 1921.—1925. aastani. Kokkupuuteid oli välisasjade rahvakomissari M. Litvinovi ja tema vastutavate töötajatega.

Kolm aastat töötasin otseselt koos S. Kiroviga Kommunistliku partei Leningradi komitees. Kuigi minu ala oli kitsas — rahvaharidus —, osutas partei tol ajal sellele väga suurt tähelepanu. Seetõttu oli temaga palju kokku puutuda. Kontakti süvendas ka see, et S. Kirov armastas väga lapsi. Ta oli esimene kõnemees, keda olen kuulnud.

Kolm aastat töötasin koos A. Zdanoviga. Ma olin partei Leningradi komitee rahvaharidussektori juhataja, hiljem koolide osakonna juhataja asetäitja ja ka juhataja. Leningradis oli siis 56 kõrgemat kooli, üle 100 tehnikumi, rohkem kui poolsada üldhariduslikku kooli, hulk lasteosutusi, samuti lastekirjastusi ja -teatreid.

Olen kokku puutunud kõigi juhtivate Eesti kommunistide ja nõukogude töötajatega. 1925. aastast alates võtsin osa EKP Keskkomitee pleenumitest. Olin revisjonikomisjoni esimees. Hans Pöögelmanni tundsin 1917. aastal isiklikult. Jaan Anvelt oli juba lapsepõlves. Nendega oli igapäevaseid kokkupuuteid tööl ja puhkehetkedel.

Eesti töörahvas võib uhke olla, et tal olid niisugused andekad, haritud, tragid, suure eruditsiooniga juhid, nagu Anvelt, Pöögelmann, Kingissepp, Vakmann, Rästas jt. Praegu valmistatakse

me väljaandmiseks ette Anveldi kirjatööde kogu. Pöögelmanni oma on juba koos. Meil on õnnestunud kindlaks teha üle 1600 H. Pöögelmanni raamatu, brošüüri ja artikli. See pärand on väga huvitav mitte ainult kitsast revolutsioonilisest aspektist, vaid üldse Eesti ühiskondlik-poliitilise ja kultuurielu seisukohalt. Niisama väärtuslik on ka Anveldi kirjapärand. Jaan Anvelt oli minu arvates Eesti parteijuhtidest kõige väljapaistvam.

KAS TE NÄGITE OMA REVOLUTSIONÄÄRITEE ALGUL VAIMUSILMA EES MEIE MAAD 50 AASTA PÄRAST? KAS SEE PILT VASTAB PRAEGUSELE?

Ma olin revolutsiooni reasoldat väikekodanlikust Jõhvi alevist. Sellises olukorras oli kaunis raske leida teed enamlaste juurde.

1917. aastale vastu minnes olid mul mõningad poliitilised ettekujutused proletaarsetest revolutsioonist muidugi olemas. Ootasin palju sotsiaalseid ümberkorraldusi. Need on tänapäeval saanud tegelikkuseks.

Mida aga ei mõistnud siiski ette näha? Seda, et tehnika nii tohutuid edusamme teeb. Autosid oli tol ajal därmiselt vähe, lennukitõõstus lapsekingades, ei osanud unistada mingisugusest kosmosest. Fantastilisest kirjandusest ja üht-teist unistustest oli,

Eesti Tööraha Kommuuni 50. aastapäeva tähistamise päevil käis R. Majak Rakvere mail. Ta võttis osa Rägavere lahingu 50. aastapäeva tähistamise miitingust lahingupaigas.

Pildil: R. Majak kõnelemas lahingupaika tähistava mälestuskivi juures.

E. Kapstase foto

kuid praktiliselt ei mõistnud täna näha. Siin on tegelikkus tolleaegsetest kujutlustest kaugele ette läinud.

Ja teisest küljest: inimeste ideoloogia, üksteisesse suhtumise, kommunisti moraali, s. t. uue inimese kasvatamise osas arvasin, et see kõik läheb kiiremini ja kergemini. Tegelikkus kujunes aga hoopis raskemaks. Meil lei-

duß praegugi väga palju nn. kodanlikke igandeid. Vanemates liiduvabariikides on 90—95 protsenti inimestest sündinud, kasvunud ja elanud nõukogude korraldustes. Kuid siiski on palju väära inimeste käitumises ja teadvuses. Vahel paneb kohe imestama, kust see kõik on võetud ja nii kaua püsinud. Võtame näiteks kuritegevuse.

Veel üsna noorena, eriti aga

marksismiga tutvumisel, oli mul aabitsatõeks, et kuritegevus on sotsiaalne nähe. Kui kaotatakse klassid ja likvideeritakse ekspluateerimine, kaob kuritegevus. Teisiti öeldes — arvasin, et kuritegevuse põhjuseks on kõigepealt nälj. See oli primitiivne ettekujutus. Tegelik elu näitas, et asi osutus keerulisemaks.